

Ці придбані книги стали основою бібліотеки, яку заснувала родина Ланських. К.І. Іловайська (дружина І.Іловайського) зібрала 500 книг з усієї Російської імперії, декілька з них були взяті із власного бібліотечного фонду та фондів своїх сестер – Ольги і Міли.

Більша частина меценатської діяльності була сконцентрована на перебудові церкви преподобних Антонія і Феодосія.

У 1870 р. було переглянуто рішення відносно храму Антонія і Феодосія.

За згадками І.Іловайського, побудова храму, нетипового для XIX ст., потребувала реконструкції (наприклад, перебудувати деякі приміщення, розширити вхід).

До вівтарної частини з двох боків потрібно було зробити добудови, після чого б храм набув хрестоподібної форми.

Усі витрати під час реконструкційних робіт оплатила родина Іловайських. Так О. Ковалевський звернув увагу на те, що будівництвом займалася К.Іловайська, на її прохання було запрошено найкращих майстрів із Суздаля (за рекомендацією О.М.Горностаєва, який займався проектуванням Успенського собору в 1858 – 1860 рр.) [10; с. 15].

Окрім додаткових приміщень і ходів, у храмі, з'явився іконостас. Відновлення іконостасу продовжувалося 4 роки, що пояснювалося різними обставинами.

Найголовнішими завданням залишалося написання ікон у печерному храмі. Для цієї роботи потрібні були кошти. Настоятель обителі не зміг оплатити цю роботу, це пояснювалося вкладенням всіх прибутків у будівництво господарського двору.

І.Г. Іловайський запросив живописця у Святогірську обитель для написання ікон Василя Рудецького. Всі витрати взяла під контроль родина.

За свідченнями Філарета (архієпископ), «набожний и искусный живописец, много денег за работы не брал». Найголовнішим для живописця залишався матеріал, який представили замовники.

Рудецький власноручно займався відновленням ікони Святогірської Божої Матері; датувалася XVII ст.. За словами К.Іловайської, ця ікона вважалася чудотворною [11].

За згадками в щоденнику О. Ковалевського відомо, що на відновлення ікони було затрачено більше ніж 50 тис. рублів та місяць роботи для живописця.

Отже, родина Іловайських своїми щедрими пожертвами та підготовчими заходами відродила не тільки духовний центр православної церкви, але й допомогла піднесенню культурного рівня. Це спостерігалось в процесі відбудови храму. Допомога з боку цієї родини в той час вважалася закономірною. Окрім цієї родини, активну участь у допомозі монастирю брала імператриця Марія Олександрівна та велика княгиня Олександра Петрівна.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кобзар В.П. Дворянська родовідна книга Харківської губернії // 3б. наук. праць. Серія «Історія та географія». — Х.: Майдан, 2007. — Вип. 28. — С.124—131; 2. Фомин П.Г. Церковные древности Харьковского края // Каталог XII съезда в Харькове. — Х., 1916. — С.13—14; 3. Мозговой В.Д. Обитель милосердия. — М., 1991. — 350с.; 4. Т. Литвинова. Харьковские меценаты // Райский уголок. — 2000. — №1. — С. 10—11; 5. Материалы для полной родословной российской знати. — К.: Федоров, 1890. — 40с.; 6. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). — Ф.1. — Оп.12. — Спр.14; 7. ДАХО. — Ф.1. — Оп. 11. — Спр. 9; 8. ДАХО. — Ф.40. — Оп. 108. — Спр. 184 а. 9. Зырянов П.Н. Русские монастыри в XII веке. — М., 2002. — 319 с.; 10. Ковалевский А.Ф. Очерк жизни в бозе почившего Святогорской пустыни настоятеля Германа. — Х., 1890. — 80 с.; 11. ДАХО. — Ф.40. — Оп. 105. — Спр. 1023а.

Н.Л. Тімаренко

ПРЕДСТАВНИКИ НАУКОВОЇ ДИНАСТІЇ АНТОНОВИЧІВ ЯК ДОСЛІДНИКИ ІСТОРІЇ КОЗАЧЧИНИ

Всебічно осмислити виникнення й поширення в Україні нових ідей у різні історичні періоди можна лише через ознайомлення широкого наукового загалу із представниками нової категорії людей, яких називали інтелігенцією.

Одним із перших теоретиків поняття «інтелігенція» був Микола Олександрович Бердяєв (1874-1948), який народився в Києві. Багато своїх праць він присвятив розгляду цього питання: «Духовна криза інтелігенції», 1910; «Філософська істина та інтелігентська правда»; «Криза інтелекту і місія інтелігенції», 1938.[1]

Необхідно історично контекстуально визначитись в тому, що потрібно розуміти під визначенням «інтелігенція», адже у цього терміна два значення. У широкому розумінні цей термін належить до тієї частини освіченого класу населення, яка займає видне суспільне положення.

Суть дефініції Пайпса в наступному: «інтелігент – це той, хто не заглиблений цілком у своє особисте благополуччя, а хоча б в рівній мірі, бажано більше турбується про розквіт свого суспільства і готовий по мірі своїх сил попрацювати на його благо».

За умовами такого визначення освітній рівень і класове становище відіграють підпорядковану роль, що дозволяє уникати фактичних помилкових тверджень, коли люди розумової праці – інтелігенція, а фізичної – не інтелігенція; коли до інтелігенції не відносять чиновників, офіцерів, духовенство.

Важливим фактором з уточнення змісту терміну «інтелігенція» є питання про її походження. Російські дослідники бачать витoki її появи на початку XVII століття (типове «инакомыслие князя И.А. Хворостинина») [2].

Історія не раз встановлювала суворі умови, але ніхто не пропонував нам, українцям іншого місця проживання: довелося предкам тягнути лямку на відведеному просторі. Нашестя орд з півдня, постійний тиск більш багатой Європи із заходу, колонізація, протекторат з Росією з півночі та сходу – все це не тільки знущання над населенням, але й знищення джерел для існування правлячої верхівки. Та все ж представники інтелігенції існували і сіяли волю свого духу.

Поява інтелігенції була особливо вагомою для суспільства на зразок українського, що «втратили» свою дворянську еліту в результаті асиміляції імперською культурою та службою. Бо саме інтелігенція мала забезпечувати українців культурним, а згодом і політичним проводом протягом усієї новітньої доби [3].

Соціальне середовище, з якого постало перше покоління української інтелігенції, складалося насамперед із дворян, що походили зі старої козацької старшини. Серед них не було багатих впливових вельмож, здатних завдяки своїм контактам легко діставати високі посади в імперській бюрократії. Навпаки, вища освіта найбільшою мірою приваблювала збіднілих дворян, маєтки яких, занепадаючи, штовхали їх на пошуки інших засобів до існування. Невеличка група таких перших інтелігентів складалася з синів священиків, міщан і козаків.

Зрозуміло, що вивчення історії української інтелігенції залишається актуальним і донині. Саме тому знаковим моментом у справі відродження інтересу до інтелігентів-істориків є аналіз їх доробку, наукові сили якого акумулюють збереження національної ідентичності.

«За XIX вік український народ дав велику низку славних дослідників наукових...професорів: В. Антонович, Д.Багалій ...» [4]. Люди, які характеризуються певною сумою здобутих працею знань або визначеним ставленням до основних етико-соціологічних питань, завжди існували й будуть існувати.

Коріння роду Антоновичів – це покоління української інтелігенції, життя та діяльність якої становлять суть Історії і закладають основу сьогодення. Славним творцем цілого напрямку історичної науки, патріотом, інтелігентом постає Володимир Бонифатійович Антонович (1834-1908), родом з села Махнівки Бердичівського повіту, вийшов з колонізованої родини. Ще в гімназії він захопився французьким позитивізмом, а навчаючись в Київському університеті, перейнявся так званим «хлопоманством» і став душею гуртка молоді, який пізніше заклав основу знаменитої київської «Громади». З 1878 року він – професор історії Київського університету, в 1863-1880 роках – головний редактор Тимчасової комісії для розробку стародавніх актів у Києві, з 1881 року – голова історичного товариства Нестора-літописця при Київському університеті. Багато займався історією Великого Князівства Литовського, історією Києва, питанням походження козацтва, історією гайдамацтва, археологією, брав безпосередню участь у виданні «Архипа Юго-Западной России». Багато сили і енергії віддав Володимир Антонович для «витворення концепції українського історичного процесу» [5].

В.Антоновича вважають істориком-нагромаджувачем генеалогічних знань, одним із послідовників О.Лазаревського, першого історика, який підняв українську генеалогію до рівня світової генеалогічної думки [6].

Отже, зовсім не дивно, що саме професор В.Антонович разом із В.Тарнавським та В.Бецом в кінці XIX століття взялися до видання праці «Исторические деятели Юго-Западной Росии» – популяризації та пробудження історичної пам'яті про українських гетьманів, представників козацької старшини, української шляхти.

Видання й справді було популістське, рецензент «Киевской старины» навіть сумнівався, що всі нариси належать В. Антоновичу, «даровитому и многоученому историку» [5].

Породжувала епоха ідеологів, а вони формували політиків. Адже політика потребує ідейного обґрунтування, яке заздалегідь готують інтелігенти-ідеологи. Гаслом подвижництва Володимира Антоновича у славних справах може слугувати вислів Бердяєва: « Ми звільнимось від зовнішнього гніту, тобто візьмемо на себе обов'язки і перестанемо у всьому звинувачувати зовнішні сили. Політичне відродження можливе тільки у зв'язку з духовним і культурним відродженням і на його основі» [7].

Однією з найяскравіших постатей в царині історичної науки був Михайло Дмитрович Антонович – онук славетного українського історика (вищезгаданого) Володимира Антоновича, син блискучого історика мистецтва та театру Дмитра Антоновича, брат одного з фундаторів часопису «Український історик» Марка Антоновича. Така наукова династія, здається, не має аналогів у світі [8].

Михайло Антонович (1910-1955) народився в Києві, навчався, а згодом працював науковим співробітником в Українському науковому інституті в Берліні, а вже на початку другої світової війни він викладав у Берлінському університеті, закінчивши його історичний та географічний факультети. У стінах цього закладу М. Антонович досліджував часи козаччини XVI-XVII ст.. У 1941-1944 роках історик написав томи «Історії України» і працю «Переяславська кампанія 1630 р.». Усі мемуаристи свідчать, що М. Антонович потрапив до радянських таборів, де перебував до останніх днів свого життя.

Свідомий український патріот М. Барбон називає його найкомпетентнішою найавторитетнішою людиною серед інтелігенції Норильського концтабору [8].

Можна вважати, що в різні століття українська інтелігенція відповіла на нестерпні умови життя народу демократичним, визвольним, духовно-релігійним рухом, який засновано на традиційних волелюбних цінностях українського нації.

Пояснення загадки бурхливого зросту національної свідомості українців в роки політичного, релігійного, економічного утиску з боку інших держав полягає у рішучих, динамічних якостях інтелігентності ватажків всенародного руху, які змогли розповсюдити свої ідеї і підтримати масовий інтерес до себе. Вона також змогла підняти на щит і меч важливі національно-культурні цінності українського народу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Интеллигенция. Власть. Народ: Антология /РАН. Ин-т философии; Ред.-сост. Л.И.Новикова, И.Н.Сиземская.- М.: Наука, 1993.- С.310; 2. Интеллигентоведение: проблемы становления нового вузовского курса: Межвузовский центр Российской федерации, – Иваново, 2000.- С.45; 3. Субтельний Орест. Україна: історія /Пер. з англ., Ю.І.Шевчука; Вст.ст.С.В.Кульчицького. 3-тє вид., перероб. і доп.- К.: Либідь, 1993.- С.282; 4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу: Репринтне відтворення видання 1918 року. /Ред. М.Т.Максименко.- К.: Абрис, 1991.- С. 121; 5. Антонович В, Левицький О., Беє В. Історичні діячі Південно-Західної Росії в біографіях та портретах. Репринтне видання. – К., 1990.- С. 6-11; 6. Кривошея В.В. Генеалогія українського козацтва: Нариси історії козацьких полків. – Вид. 2-е, доп. – К.: Стилюс, 2004.-С.6; 7. Интеллигенция в условиях общественной нестабильности // А.И.Студеникин, сост. и глав.ред.. Межрегиональный Центр фундаментальных исследований.- М.: Эдиторнал УРСС, 1996.- С. 41-44; 8. Яременко В.І. Історик Михайло Антонович у спогадах в'язнів сталінських таборів // Український історичний журнал .-№3.- 1998.- С.140-142.

Ю.О. Нікітін

УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 70-90-ТІ РОКИ XIX ст. (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ, ПОЛТАВСЬКОЇ, ХАРКІВСЬКОЇ ТА КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЙ)

В умовах розбудови незалежної Української держави актуальним є пошук шляхів подолання труднощів у створенні ефективної національної системи освіти, що передбачає врахування кращого досвіду, набутого у минулому й пов'язаного в тому числі із створенням мережі навчальних закладів, їх матеріальним забезпеченням, підготовкою кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме тому актуальним є аналіз здобутків, проблем і прорахунків у згаданій сфері органів міського самоврядування, зокрема на Лівобережжі та Слобожанщині. Проблема участі органів міського самоврядування у розбудові мережі освітніх закладів у другій половині XIX ст. привертала увагу дослідників з часів міських реформ 1870, 1892 рр. На ці проблеми звертали увагу в своїх